

EMLÉKHELYEK

Báthory András emlékhelyei Lengyelországban

Székelyföldön Felcsík, Gyergyó és a Gyimesek vidékén élénken él a népi tudatban Báthory András bíboros, a rövid ideig uralkodó erdélyi fejedelem alakja. 410 évvel ezelőtti meggyilkolása, majd a Csíkszentdomokost sújtó pápai büntetés jellegzetes mondanakört alakított ki a tragikus sorsú, szent életű személy köré. Báthory András halála napján és helyén minden évben emlékbúcsút tartottak, és ez a hagyomány a mai napig megmaradt. Engesztelő, vezeklő zarándoklatok ezek, a falu egykori „bűne” miatt.

Báthory Andrásra emlékezve 2009 nyarán erdélyi zarándokok látogattak el az észak-lengyelországi Mazuri-tavak vidékén fekvő egykori warmiai püspökség több városába, és emlékművet avattak tiszteletére. Lengyelországban a mai napig szívesen emlékeznek a bíborosra, az olsztyni magyar-lengyel baráti társaság az ő nevét vette fel. De hogyan került Báthory erre a távoli vidékre?

Báthory András 1562 végén vagy 1563 elején született, az 1563 januárjában elhunyt idősebb Báthory András és Majláth Margit hatodik gyermekeként. (Születésének pontos idejét nem ismerjük, azt korábban 1566-ra tették.) Boldizsár bátyjával valószínűleg iskolás korukig anyjuknál és annak második férjénél nevelődtek. Báthory István – miután 1576-ban lengyel királlyá választották – királyi udvarában igyekezett minél több erdélyi nemes ifjút összegyűjteni. Utódlási szándékkal a családjából is maga mellé akart venni valakit, így került 1578-ban Báthory András nagybátyja udvarába. A jó képességű, csendes, visszahúzódó, a könyvek és a tudományok iránt érdeklődő fiatalembert a király környezetében lévő jezsuiták egyházi pályára javasolták, ezért hamarosan Pultusk jezsuita iskolájába került. A Narow folyó partján fekvő Pultusk Varsótól északra, mintegy 60 kilométerre található.

Pultuskban András nem a jezsuiták kollégiumában lakott, hanem 15–20 tanuló társával külön házat bérelt, a király által biztosított pénzügyi keretből. Környezetét gondosan kiválasztott, elsősorban protestáns erdélyi nemes ifjak alkották, akik itt katolizáltak. Nagy hangsúlyt fektetett a nyelvtanulásra, megtanult latinul, olaszul, lengyelül és németül is. A tanulmányokban sokkal gyorsabban haladt, mint azt remélték, a pápai nunciussal rendszeresen látogatta, és mindig dicsérte szorgalmát, előmenetelét, lelki fejlődését. A király törekedett arra, hogy András értékes, gazdag könyvtárral rendelkezzen, ezért rendszeresen vásároltatott neki könyveket, amik egységes puha bőrkötést kaptak, táblájukat a sárkányfogas Báthory címer és az Andreas Báthory név díszítette. András rendszeres kapcsolatban állt nagybátyjával, az ünnepeken és fontosabb országos eseményeken heteket töltött a királyi udvarban, így benne élt a politika forgatagában is.

A király a tanítatás kezdetén még maga sem tudta eldönteni, egyházi vagy világi pályára állítsa unokaöccsét, de a nunciussal egyeztetve végül is egy jól felépített egyházi pálya mellett döntött. Báthory András 1581-ben az ország északi részén lévő warmiai püspökség kanonikája lett, majd két évvel később a miechówi kolostor préposti címét is megkapta. Warmiára azért esett a választás, mert ott ígért a közeljövőben megüresedő püspöki hely.

A warmiai püspökség Lengyelország északi részén feküdt, szinte teljesen elszigetelve a lengyel területektől, a porosz hercegség ölelte körül, de keskeny kijárata volt a Balti-tengerre. A Német Lovagrendtől az 1466 évi torunói békével került vissza Lengyelországhoz. A tizenhét lengyel püspökség rangsorában a nyolcadik helyet foglalta el, de a warmiai püspökök egyben királyválasztó püspökök is voltak, így politikai súlyuk jelentős volt. Lakossága túlnyomó többségben német ajkú volt, a püspök egyben a porosz rendek feje is volt egy személyben. Emiatt általában porosz vagy német születésűnek kellett lennie a püspöknek. Székhelye Helsingberg (Lidzbark Warmiński) városa volt, ahol a XV. század második felében egy középkori várból átalakított palotában rendezték be a püspöki rezidenciát.

A király 1583 őszén Rómába küldte Báthory Andrást, egyrészt el kellett érnie bíborossá való kinevezését, másrészt a török ellenes szövetség kérdésében kellett tárgyalnia a pápával. XIII. Gergely pápára igen jó benyomást tett az ifjú Báthory. A nyolc hónapos római tartózkodás teljes sikerrel zárult, megadta Andrásnak a warmiai koadjutor püspöki és bíborosi kinevezést, s ajándékokkal elhalmozva bocsátotta haza.

Krakkóba való hazaérkezése valóságos diadalút volt, a legelőkelőbb vendégeknek kijáró fényes fogadtatásban részesült. Rövidesen azonban véget vetett az ünneplésnek, és a Krakkó közelében fekvő miechówi kolostorba, prépostságának székhelyére költözött. Itt kézbe vette a kolostor ügyeit, megszilárdította a fegyelmet, szabályzatot írt a szerzeteseknek. A kolostor templomát átépíttette, új oltárt készíttetett, és látványos ünnepi szertartásokat vezetett be, amelyeket Rómában látott. A kolostorban is sokan látogatták, nemesek és egyházi személyek nagyra értékelték tevékenységét. Közben folytatta teológiai tanulmányait.

1585 nyarán Warmiába indult, hogy beiktassák tisztségébe. Útba ejtette Varsót és Pułtuskot, tanulóéveinek helyszínét. Helsingborgban (Lidzbark Warmiński) letette az esküt és fogadta a porosz rendek hódolátát. Majd körbejárta egyházmegyéjét és az északi városokat. Felkereste a braunsbergi (Braniewo) jezsuita kollégiumot, majd Danzig (Gdansk, régi magyar nevén Dancka), Elbląg, Malbork, Frombork városai fogadták. Báthory István hamarosan ismét Rómába küldte őt követként, hogy megszerezze az új pápa támogatását az orosz és török elleni hadjáratához, s egyúttal a krakkói püspökké való kinevezését is elindítsák. A küldetés vége felé érkezett a hír Báthory István 1586. decemberi váratlan haláláról. András elvesztette jövedelmét, támogatóját, s ez anyagilag is súlyosan érintette, ezután önállóan, kisebb jövedelemből kellett rendeznie életét.

Megindult a harc a trón utódlásáért, melyre a Báthoryak, a Habsburgok és a svéd Wasa dinasztia aspirált. Egy ideig Báthory Andrásnak is komoly esélye volt, hogy nagybátyja örökébe lépjen. A Habsburg-párt hívei azonban fegyveresen dúlták fel a miechówi prépostságot, a warmiai rendeket pedig Báthory ellen lázították. Így kiesett a komoly jelöltek közül, a Báthory család végül nem is őt jelölte, hanem Zsigmondot. Az 1587. augusztusi királyválasztó gyűlésen a svéd jelöltet, Wasa Zsigmondot választották meg uralkodónak. Bár az új lengyel király és a pápa is támogatta volna Báthory András krakkói püspökké való kinevezését, ezt a Habsburg-pártnak sikerült megakadályoznia.

Báthory 1589-ben megörökölte Warmia püspöki székét, ahol igen aktívan kezdte meg munkáját. Első püspöki tevékenységei között átalakította, korszerűsítette a helsingbergi négy saroktornyos, vöröstéglás püspöki várkastélyt. Felépíttette az első emeleti folyosó alatti részén lévő gótikus oszlopú, bordás boltozatú fogadótermet (ma Báthory teremnek nevezik), márványbetétekkel, freskókkal díszítve. Kialakított egy zenetermet, ahol helyet kapott értékes hangszergyűjteménye. A palota falait festményei díszítették. Ezt a képgyűjteményt később a harmincéves háborúban a svédek hadizsákmányként elhurcolták. Az első emeleten jobbra van a nagy lovagterem, ahol körben a warmiai püspökök képei és címerrei sorakoznak. Közöttük felfedezhetjük Báthory András arcképét, címerét és a sárkányfogas Báthory címet is.

Szívesen tartózkodott Wartenburgban (Barczewo) is, ahol helyreállította a romokban lévő templomot, a régi kolostort, és ferences szerzeteseket telepített oda. A Szent András templomhoz reneszánsz kápolnát is épített. Annyira szerette ezt a helyet, hogy itt képzelte el végső nyughelyét is, ezért a templomban elkészíttette saját és Boldizsár bátyja síremlékét. A reneszánsz márvány ikersíremlék 1598-ra készült el. A felső rész fölkejtében terdelő főpapot, az alsó részen fekvő helyzetű lovagot faragott ki a Gdanskban élő németalföldi Willem van der Blocke mester. A fehér márványból faragott díszítőelemek kiemelkednek a sötét márvány háttérből. Az emlékmű felső részén a bíboros címere látható. A késő reneszánsz manierista síremlék az egyik legszebb magyar vonatkozású műalkotás a történelmi Magyarország határain túl. A templomban többek közt Árpád-házi Szent Erzsébet és Kapisztrán Szent János festett portréjával díszített stallumok is találhatóak. A nyolcvanas évek közepén kapta vissza a lengyel katolikus egyház a templomot, ami rendkívül rossz állapotban volt. A Báthory kápolna tetőzete beázott, ennek kijavitása magyar segítséggel történt meg.

Braunsberg (Braniewo, régi magyar nevén Bransberga) a warmiai püspökök korábbi székhelye volt. A Német Lovagrenddel vívott háborúkban pusztult el a püspöki rezidencia, s helyette építtették fel a helsingbergi várszerű püspöki székhelyet. Báthory nagy hangsúlyt fektetett a braunsbergi jezsuita kollégium fejlesztésére, az volt a terve, hogy azt kibővíti, és egyetemi rangra emelteti. 1592-ben ennek szellemében kezdték meg a filozófia és teológia oktatását. Nem rajta múlt, hogy a kollégiumból végül nem lett egyetem. Ekkoriban megszaporodott az itt tanuló magyarok száma. Erdélyből 1588-ban hatalmas

harcok miatt kitiltották a jezsuitákat, s a növendékek egy részét a bíboros vette védőszárnyai alá. Sokan tanultak Báthory költségen, közülük talán a legjelentősebb Háportoni Forró Pál volt, aki később Bethlen Gábor történetírója lett. Az 1588/89-es tanévben a 23 diák közül 13 volt magyar. Balassi Bálint 1590 végén, 1591 elején több hetet vagy hónapot töltött itt, félrevonultan, elcsendesedve.

Báthory András igen művelt reneszánsz főpap volt, udvara mindig tele volt művészekkel, tudósokkal, katonákkal, akik különböző országokból érkeztek. Több erdélyi nemes ifjú is szolgált Helsbergben, s Báthory meghívására járt itt Balassi Bálint is. A bíboros püspök udvara vette át azt a szerepet, melyet korábban Báthory István királyi udvara töltött be. Gyakran vendégeskedett itt az elhunyt király két bizalmi embere, Wesselényi Ferenc és Berzeviczy Márton is.

Híres könyvgyűjtő volt. Könyvtárát még a király adományai alapozták meg, de római utazása során már több ládányi könyvet vásárolt. Egy magyar kortársának sem volt az övénél nagyobb, értékesebb könyvgyűjteménye. Gondosan figyelt a ritkaságok megszerzésére. Elsősorban teológiai, jogi, történeti és földrajzi munkákat, a görög, római és a reneszánsz írókat olvasta. Ez a könyvtár halála után szétszóródott. A magyar, német, olasz nyelvű könyveket elvitték belőle, megmaradt latin könyveit 1608-ban elárverezték, amiről mintegy négyszáz címet tartalmazó leltár tanúskodik, ebből képet nyerhetünk a gyűjtemény egykori gazdagságáról.

Báthory András csaknem 10 évet töltött a helsbergi püspöki rezidenciában, de erdélyi ügyekben többször is hazalátogatott. 1599 februárjában, titokban indult útnak Erdélybe, hogy Báthory Zsigmond-tól átvegye az erdélyi fejedelmi címet. A két Báthory megállapodása értelmében március 28-án Andrást az erdélyi rendek fejedelmükké választották. A 15 éves háború idején nem volt könnyű dolga, mégis sikerült elfogadtatni magát a török, a lengyel és a moldvai uralkodókkal. Rudolf császár viszont kezdetől fogva rossz szemmel nézte Báthory törekvéseit, és megbuktatására törekedett. Felbízta Mihály havasalföldi vajdát, aki betört Erdélybe, és október 28-án a sellenberki csatában a székelyek segítségével legyőzte a fejedelmet. A székelyeket azzal sikerült megnyernie a moldvai vajdának, hogy megígérte nekik régi kiváltságaik helyreállítását.

A menekülő fejedelmet felbérelt székelyek ölték meg november első napjaiban, Csíkszentdomokos határában, a Pásztorbükk-havasán. Levágtott fejét elvitték Mihály vajdának. A történetíró Szamosközy István a tragikus sorsú fejedelem iránt érzett mély együttérzéssel írta le az utolsó órákat és a gyilkosság körülményeit. Így méltatta: *„Egyébként mérsékletes volt, igazságos és méltányosság őrzője, könnyen hívő s cseppet sem gyanakvó. Ezek az erényei vagy az erényhez közel álló tulajdonságai voltak vesztésének okozói, mert a lélek szelidsége és a derékség magábanvéve nem ad biztonságot, mindig a fegyverek erejével kell támogatni. A gonoszság és a cselszövés gyakran erősebb, mint a semmi másra, csak önmagára támaszkodó igazságosság.”*

A püspök hamvai nem kerültek vissza Lengyelországba, a barczewoi síremlék tehát üresen maradt. Báthory Andrást a gyulafehérvári székesegyházban temették el, Fráter György szarkofágja mellé. A nép ajkán terjedő mondaszövegek szinte kivétel nélkül szent emberként említik a fejedelmet, akinek halála helyszínén számos esoda történt. A gyilkosság miatt a pápa száz éves bójttal sújtotta a falut, és tíz évig nem lehetett helyi papjuk. Csíkszentdomokos lakosai a bíboros halála évfordulóján minden évben önként vállalt vezeklésként, engesztelő körmenetet rendeznek, fel a Pásztorbükkre. Később fakápolnát építettek, majd keresztet állítottak a helyszínen. Még a csíksomlyói búcsújárást is e történelmi bűn vezekléseként fogták fel a falu lakói.

Ez az engesztelő zárandoklat 2009 júliusában Lengyelország északi részéig vezetett, Boros Károly felcsiki főesperes vezetésével. Az erdélyi látogatók felkeresték a barczewoi ferences templomot, Lidzbark Warmiński püspöki várát és a püspökség határán lévő Baldy templomát, ahol egykor fogadták a Warmiába érkező püspököket. Ebben a templomban lengyel főpapokkal közösen koncelebrált ünnepi szentmisén emlékeztek a zárandokok, akik földet és forrásvizet vittek Pásztorbükkéről. Az ünnepi szertartás főcelebránsa Jozef Glemp bíboros volt, akit éppen harminc évvel ezelőtt szenteltek fel warmiai püspökké. Emlékkövet is állítottak Báthory András bíboros tiszteletére. Az ünnepséget a csíkszentdomokosi és balánbányai néptáncgyűttesek műsora tette emlékezetessé, akik Báthory András legendáját vitték színpadra. Remélhetőleg ez az utazás nem egyszeri esemény lesz, és Báthory András bíboros lengyelországi emlékhelyei zárandokhelyként szolgálnak a jövőben is.

Udvarhelyi Nándor

Az ország legnagyobb hóvirágmezeje

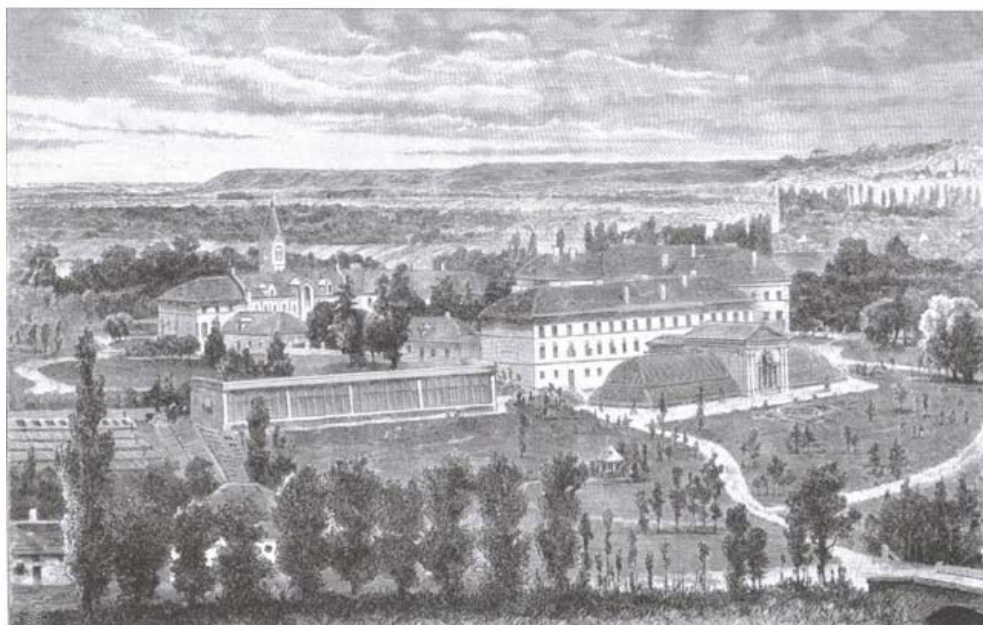
Az Alcsúti Arborétum Magyarország talán legeredetibb angolparkja, Fejér megyében, Budapesttől és Székesfehérvártól alig 40 km-re található, az M1-es és M7-es autópályák közt elnyúló csodálatos Váli-völgyben, a 811-es főút mellett Alcsútdoboz határában.

Alcsút története a történelem előtti időkre nyúlik vissza. Az őskor emberének megtelepedése óta folyamatosan lakott. Erről tanúskodnak a földből előkerült kőszerszámok és agyag-edények a község területéről, valamint a határban lévő bronz-kori földvár maradványa. A római-korból feliratos kövek maradtak ránk, az első írásos emlékek pedig az Árpád-házi királyok idejéből valók. A községet ekkor a fehérvári keresztesek birtokolják, majd Mátyás király a Pálos szerzetesrendnek adományozza. A török időkben a lakosság a nagy megpróbáltatások elől elmenekül, a község elnéptelenedik. 1786-ban II. József rendeletében a szerzetesrendeket feloszlatja, birtokukat a vallásalaphoz csatolja. 1818 után Habsburg birtok, ez időben alakul ki a kilenc pusztát magába foglaló mintagazdaság, központjában a kastélykert. 1944 után az elhagyott birtokot az állam veszi kezelésbe. 1951-ben egyesítik Alcsútot Vértesdobozzal és így keletkezett az új községnev, Alcsútdoboz.

A község ma is magán viseli az egykori uradalom létének nyomait, az egykori majorságokból lovászati telep, wellness klub, golfpálya és üdülõpark létesült és a kastélykertből az Arborétum. Létrejötte József nádor (1776–1847) nevéhez fűződik. Ő az ország nádora az első Habsburg, aki Magyarországon letelepedve birtokot szerez. Az ő leszármazottait nevezzük a Habsburgok magyar ágának.

A 40 hektáros park 1820-as években elkezdődött telepítése József nádor nevéhez fűződik, aki alcsúti birtokán – Pollack Mihály tervei alapján – felépíttette Magyarország egyik legnagyobb klasszicista kastélyát és a schönbrunni kertépítõmesterrel – Tost Károllyal – megtervezette az ország egyik első tájképi kertjét, angolparkját, ahol a kertépítészet a táj természetes formáit utánozza. Birtokán kilenc pusztá kiépítésével mezõgazdálkodásra és állattenyésztésre rendezkedett be. 1841-ben az akkor itt gazdasági gyakor mokoskodó Vajda János költõ már így vélekedik a gazdaságról: „...Egész Európában a legelső, addig sehol utol nem ért tökélyû mintagazdaság... a gazdasági szakképzettség gyakorlati iskolája...”

A kastélykert a nádor, majd fia kertépítõ szenvedélyének és sikeres honosítási kísérleteinek köszönhetően az egyik legpompásabb hazai arborétummá fejlődött.

Az egykori kastély pálmaházzal

A kastély homlokzata ma (Halász Ferenc felvétele)

Hazánk gyűjteményes kertjei közti jelentőségét az itt megkezdett növényhonosítási kísérleteknek köszönheti a park. József főherceg egy máig fennmaradt, 1891. XII. 18. keltezésű írásában „*Az Alesúti kertben honosított fák és cserjék leltára*” címmel hagyta ránk sok éves tapasztalatát, s a több mint 600 fát és cserjét felsoroló listáját megfigyeléseivel, megjegyzéseivel.

Rendkívüli költséggel sok egzotikus fát telepítettek, amelyek azelőtt az országban ismeretlenek voltak, ezért is nevezték az alesúti kertet a hazai növényhonosítás mekkájának. Ez időben került be a ma már közismert és nagyban elterjedt fák nagy tömege, így a fehér akácfa, a törökmogyoró, a vasfa, a tulipánfa, a vérbükk, a kanadai nyár, a juharok és a szilek különböző fajtái, vagy a kor divatfái, az azóta hatalmas méretűvé nőtt platánok. Bár a platánt nem József nádor hozta be az országba, elterjesztésében mindenképpen nagy az érdeme. Innen Alesútról származnak a Városligeti és a Margit-szigeti és az egykori Andrássy úti platánok. Ekkor ültették a szomszédos Csaplári-erdőbe az első, hazánk legidősebb libanoni cédrusát, amely ma 31 m magas és 406 cm törzskörméretű. Rendkívül érdekes az Észak-Amerikai származású óriás tuja (*Thuja plicata*), amelynek földre hajló oldalágai legyökeresednek és ezt követően új növényként kezdenek viselkedni anélkül, hogy megszűnne kapcsolatuk az anyafával. Napjainkban már huszonnégy fává erősödött sarj veszi körül ligetszerűen a 350 centiméter törzskörméretű anyafát. A park minden zuga a tulajdonos és családjának emlékét őrzi. A szokásoknak megfelelően az öreg nádor minden jelentős családi eseményt egy, vagy több fa ültetésével tett emlékeztetéssé, s a kert egyes részeit a család tagjairól nevezte el. Ezek az elnevezések a mai napig megmaradtak, mint *István-halom*, *Mária-Henrietta-berek*, *Klotild-sziget* vagy *Hermina-sziget*.

Jókai Mór írja 1885-ben a Vasárnapi Újságban: „...Az alesúti kert már régóta híres az országban mint anyatelepe valamennyi díszkertnek, ahonnan egzotikus fáinkat szerezzük. Csak hogy amiket mi arasszal mérhető fehér és veres levelű bokrocskákat ápolgatunk, azok ott terebélyes óriások...”

1867-ben a nádor fia, József főherceg vette át a birtok irányítását, s nagy lelkesedéssel, szakértelemmel, sőt tudományos alapossgal látott munkához, s ehhez a legkiválóbb szakembereket hívta segítségül. Stornó Ferenc kapott megbízást a kastély gazdasági épületrészének kápolnává való átalakítására. Művészi módon, neoromán stílusban alakította ki az „Alesúti Udvari Kápolnát”. 1907-ig a falubeliek is ide jártak templomba, mielőtt felépült a községi római katolikus templom. *Napjainkban a kápolna esküvői szertartásoknak, keresztelőknek ad helyet, valamint rendszeresek a komolyzenei hangversenyek és szavalóestek.*

Ybl Miklóssal a kastély renoválásán túlmenően gyönyörű üvegházat építtetett, melynek telettető része a föld alá süllyesztett. A bevágásból kikérülő földből lankás dombokat alakítanak ki, amit rózsákkal és fenyőkkel ültettek be. A parknak ezt a részét azóta is Jámbor-halomnak hívják, Jámbor Vilmos főkerész tiszteletére.

Bár két természetes vízfolyás, az Acsai- és a Váli-víz a kerten keresztül folyik, a víz pótlására az artézi vizek feltárásának első számú hazai mérnökének, Zsigmondy Vilmosnak irányításával artézi kutatkat fúratott és elkészítette az igényesebb növények számára nélkülözhetetlen öntözőrendszert. A 126 méter mélyről feltörő víz a szökőkutat és a tórendszert is ellátta. A sziklakert mellett foglalt forrás egy japán kertészlet vizét szolgálta, amely 1920 után a csörgedezővel (Kárpátikum) egészült ki. Jelképesen mutatta be az egész Duna-völgyét, a Fekete-erdőtől a Fekete-tengerig, kihangsúlyozva a Kárpát-medencét a Trianonban elszakított részekkel.

Jámbor Vilmos főkertész közreműködésével megépítették az alpinétumot, benne mélyúttal és szurdokkal, amit alhavas, felvidéki és kárpáti növényekkel ültettek be, sőt az állattartó házakban a magas hegységek állatait is, többek közt medvét, saskeselyűt tartottak. A tóban hatyúk úszkáltak, míg a park fái között pávak éltek. A tó szigetei mind kiesek, mocsárgesztenyével, égerekkel, zelnicevel beültetve, míg a vízben fehér, sárga és rózsaszín tündérrózsák díszlettek. A tó egyik szigete egy valódi kegyhely. Elrendezése kolostorkert elrendezésű, melynek középső objektuma, a Lourdes-i barlang, megkerülhető. A zártságot a cserjék koszorúja és körülötte a víz adja.

A park élete a gyermekkerttel egészült ki, melynek része a tornakert, a kaszkád az oroszlanos kúttal és a babaház. A tornakert főleg a fiúk, míg a babaház a lányok játszóhelye volt. Nevezhetnénk ezt a helyet az óvodák ősi formájának is. Valószínűleg ez adhatta az ötletet, hogy Klotild főhercegnő 1882-ben a község gyermekei részére is óvodát alapított.

1880-ban már az új főhercegi kertész Zednik Pál ültetett újabb fenyőféléket, lucfenyőt, erdcifenyőt, kaukázusi és balzsam jegenyefenyőt, japáncédrust, virginiai borókát és egyebeket – tovább gazdagítva ezzel a nemzetközi hírű kastélypark kitűnő növényanyagát.

A parkba belépő vendég már messziről megpillanthatta a nyiladékon át a festői nagy díszletek között a kisebb magaslaton álló kastély oszlopos timpanonját, amire az egész park együttese volt komponálva. A kastély felől sugár irányú rétek (vue-k) biztosították a szabad kilátást a már akkor óriásira nőtt fák közt. A park útjain hintóút vezetett a kastélyhoz, mintegy bemutatva a park előbb felsorolt szépségeit. Nem csoda, hogy a kortársak oly elragadtatva említik írásaikban az Alcsúti Parkot.

A történelem viharai nem kímélték az Arborétumot sem. A háború, ami sok szenvedést és rombolást okoz, nemcsak az embereket, hanem környezetünket, erkölcsünket, értékeinket is megviseli, nyomai hosszú időn keresztül – legtöbbször visszafordíthatatlanul – megmaradnak. 1944 végén a kastély ismeretlen körülmények között leégett, majd 1948 után elbontásra került.

1952 óta a park védett. Jelenleg műemlék- és természetvédelmi oltalom alatt áll. Mára a park, ha nem is régi fényét mutatja, összességében a monumentalitást érzékelteti. Idős fák nagy sokasága, melyek közül a legöregebbek 190 évesek, de a két óriás platán 250-300 év körüli. Gyűjteménye ma is jelentős. Az Alcsúti Arborétum tagja a Magyar Arborétumok és Botanikuskeretek Országos Szövetségének (www.mabotkertek.hu), amely szakmai segítséget nyújt, és szakértői tevékenységet végez, képviseli a botanikus kerteket, arborétumokat a hazai és nemzetközi fórumokon, valamint a BGCI (www.bgci.org) nemzetközi szervezetnek, amely a világ botanikuskereteinek megőrzésén munkálkodik.

Fontos kirándulóhely, oktatási és bemutatási feladatokat is ellát. Madárvilága jelentős, de legnagyobb értéke tervezőjének az a szellemi alkotása, amit a jelenben megvalósulva látunk. Egy olyan képzőművészeti alkotás, amelynek tárgya maga a természet és anyaga az élő növény.

Az Arborétum egész évben várja a természetet szerető és tisztelő látogatóit, hiszen minden évszaknak megvan a maga szépsége, ami jellegzetes arcot kölcsönöz a parknak. Az év során egy-egy felejthetetlen rendezvény is színesíti a látnivalók palettáját.

Márciusban – amikor minden újjászületik – megkezdődik a tavaszi faültetés. Ekkor nyílik lehetőség az év során viharkárt szenvedett növények pótlására, valamint a gyűjteménybővítésre. József nádor minden jelentékenyebb családbi eseményt egy vagy több fa elültetésével jelölt meg. Eme szép hagyományt keltettük életre, s lehetőséget nyújtunk minden természetszerető arborétumbarátnak, hogy fát ültessen az Arborétumban, gazdagítva ezzel a botanikai gyűjteményt is. A park élő példa arra, hogy a kezdeményezésnek van értelme, s méltó hagyatékunk lehet utódainknak. Az elültetett fák emberöltőkön át hordozzák ültetőjük emlékét.

A tavaszi idő beálltával színes virágszőnyeg borítja a hatalmas fák alatti ligeteket. A téltemető (Eranthis hyemalis) sárga mezeje évről évre egyre több helyen uralja a tavaszi látványt. Előbújik a máj-

virág (Hepatica), a hunyor több fajtája (Helleborus purpurascens; orientalis; odorus), a pettyezetett tödőfű, valamint a több ezer tö odvas keltike.

A tóparton magasodó platánok alatt megjelennek a kankalinok és miközben méhek zsongásától hangosak a sárgavirágú húsos som bokrok, a szurdokban és a fenyők alatti sűrű borostyánlevelek közül elődugják fejüket a meténgék kékeslila virágai.

Április végére a teraszt lassan teljesen elfoglaló babérmeggy hófehér virágözönével várja a kutatóház vendégeit.

Évről-évre megrendezésre kerül a több hónapon átívelő káplnakoncert sorozat. Neves művészek előadásai töltik meg a kápolnát komolyzenével, élőszóval.

Júniusban újra kivirágzik a park, kibontják szirmaikat a színpompás tavirózsák, és a jészásmenbokrok illata lengi be a parkot. Amikor a mocsári gesztenye fehér kupolaként borítja be a tavon lévő parányi szigeteket, a valamikori kastélyudvar a Völgy-vidék népi iparművészeinek pavilonjainak ad otthont, miközben a környék művészeti egyesületeinek táncbemutatójában gyönyörködhet az ide látogató.

Szentiván-éj környékén egyedülálló látványban lehet része azoknak, akik alkonyatkor látogatnak el pár órára az Arborétumba. Ezernyi fénylő zöldlámpásként repkednek a szentjánosbogarak, s a rajzás ideje alatt – a honlapunkon is feltüntetett időpontban este fél kilenctől – vezetett, csoportos éjszakai sétát indítunk.

Amikor már a strand vize is elviselhetetlen a nyári melegben, a park árnyas fái alatt órákon át hallgatható a folyamatos békakoncert és tücsökgzene.

Minden év augusztus 20-án Szent István napi ökumenikus istentisztelet és ünnepi megemlékezés színhelye az Arborétum kápolnája.

Szeptember első hetében rendezzük meg támogatói hangversenyünket mindazon zene iránt fogékony arborétumbarátnak, aki támogatni szeretné az Alcsúti Arborétumot, hiszen a bevétel teljes összegét a park fenntartására fordítjuk.

Iskolások, rajzsakkörösök, festő- és fotóművészek előszeretettel látogatnak el az őszi Arborétumba.

Októberben szemet gyönyörködtető színekavalkád fogad mindenkit. Amint a vegetációs időszaknak vége ismét új fák érkeznek a parkba, s támogatóinknak köszönhetően részévé válnak hazánk egyik legjelentősebb gyűjteményének.

Sok év után először 2007 óta télen is látogatható az Arborétum. Az első hó (ha a kellemesen hideg szélszélcsendes idő engedi) fehér paplannal takarja be a fákat, bokrokat és réteket.

Advent első két hetében igény szerint több „tanfolyamot” is indítunk azoknak – elsősorban háziasszonyoknak –, akik szeretnének megismerkedni a mézeskalácskészítés rejtelmeivel és szívesen betekintenek a hagyományokat tisztelő karácsonyi készülődésbe. A részletes programajánlat honlapunkon megtalálható.

Karácsonykor, valamint újév előestéjén az Arborétum zárva van.

Ha a januári fagyok kellően tartósak, akkor a gyerekek legnagyobb öröme – természetesen felnőtt felügyelete mellett – a befagyott tavon lehet korcsolyázni. Egy nagy séta és egy kis intenzív mozgás után jólesik mindenkinek egy bőgre forró tea a tóparton.

Amikor már mindenkinek elege van a „szintelen”, borongós, csipős télből, megereszkedik az idő, megcsurrannak a jégsapok és az egyre erősebb napsütés hívogató sugaraira a hó alól kidugják fejüket a tavasz első hírnökei.

Magyarország legnagyobb egybefüggő mediterrán hóvirágmezeje több mint két hektáron virágba borul az Alcsúti Arborétumban. Hét hóvirágfaj huszonnégy fajtája az ország különböző tájairól vonzza ide a látogatókat. A *Galanthus* nemzetség földrajzi előfordulását és származást a jégkorszakok változása és időbeli eloszlása befolyásolta. A jégkorszak kialakulásának kedvezett a kontinensek vándorlása. A kontinensek egy része az egyenlítő körül helyezkedett el, így a hősugárzás visszaverődése maximálissá vált, míg a sarkok közelében lévő kontinensek a vastag jégtakaró kialakulásának kedvezett. A jégárak kiterjedése kilenc alkalommal következett be, közöttük hosszabb interglaciálisokkal. A glaciálisok alatt az évi középhőmérséklet 8–10 °C-kal volt alacsonyabb és az örök hó határa 1200 méterrel volt alacsonyabban a mainál.

Hóvirágmező az Alcsúti Arborétumban (Kolláth Ferenc felvétele)

A *Galanthus* nemzetség őseinek csoportja az eljegesedés hatására húzódott le délre, a Földközi-tenger partjára, és keletre a Kaukázus, Fekete-tenger partjára és Kis-Ázsiától egészen Iránig. A hóvirágok közül legrégebbinek a *Galanthus nivalis*-t tartják, amely areájában a *Leucojum* nemzetség előfordulási területével határos.

A *Galanthus* nemzetség Európa déli részén honos, az északi területeken (Hollandia, Belgium, Nagy-Britannia, Skandinávia) nem honos, csak betelepített és meghonosodott növény. Napjainkban használatos nevét Benkő József (1740–1814) botanikusnak köszönheti, ő nevezte el a *Galanthus*-t hóvirágnak.

Az Alcsúti Arborétumban az ország legnagyobb egybefüggő mediterrán hóvirágmezeje várja hófehér virágszőnyegével a kirándulni vágyókat. A több mint 2 hektáron elterülő virágözön egyedülálló látvány, és időjárástól függően február közepétől március közepéig csodálható meg.

Az Alcsúti Arborétum az év minden napján (nem viharos, kirándulóidőben) nyitva tart reggel 10 órától napnyugtáig.

Az aktuális programokról további információt talál a www.alcsutiarboretum.hu honlapon.

Halász Ferenc

Alcsúti Arborétum